

«ГОВОРЯТЬ ЗАСТІНКИ»

Воєнні злочини проти
полонених і факти присутності
військовослужбовців РФ
на Донбасі

НА ОСНОВІ СВІДЧЕНЬ ЖЕРТВ ПОЛОНУ ТА ТОРТУР

«Говорять застінки». Воєнні злочини проти полонених і факти присутності військовослужбовців РФ на Донбасі.

Звіт підготувала Громадська організація Truth Hounds за сприяння National Endowment for Democracy у співпраці з Українською Гельсінською спілкою з прав людини в рамках кооперації з Платформою громадянської солідарності та Коаліцією за Міжнародний кримінальний суд.

Автори звіту: документатори Truth Hounds – Ярополк Бриних, Вікторія Бабій та інші, експерт Truth Hounds з міжнародного права Дмитро Коваль, документатор УГСПЛ – Сергій Мовчан.

The National Endowment for Democracy (NED) це приватна неприбуткова фундація, що працює для зростання та посилення демократичних інститутів по всьому світу. Щороку NED пропонує більш ніж 1700 грантів в більш ніж 90 країнах для підтримки неурядових організацій, що працюють на посилення демократії.

Наші контакти:

W truth-hounds.org

E info.hounds@gmail.com

W helsinki.org.ua

E office@helsinki.org.ua

W ned.org

E info@ned.org

Для ілюстрації на титульній сторінці було використане фото «Barbed» © Sarah Hina, CC 2.0. Посилання на оригінал: <https://flic.kr/p/qfvztF>. Фото оброблено за допомогою Adobe Photoshop CC 2018.

Шрифт заголовку: Days © Alexander Kalachev, CC 3.0.

ЗМІСТ

1. ВСТУП	4
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ	5
2.1. ЗБІР ДАНИХ	5
2.2. АНАЛІЗ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ ДАНИХ	6
3. ХРОНОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ	7
4. ЮРИДИЧНА КВАЛІФІКАЦІЯ	10
4.1. ЗАСТОСОВНЕ ПРАВО	10
4.2. КВАЛІФІКАЦІЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	11
4.3. РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ПРИКЛАДИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАХИЩАННЯМ НА ЖИТТЯ Й ФІЗИЧНУ НЕДОТОРКАННІСТЬ	15 19
5. ПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС УТРИМАННЯ ПОЛОНЕНИХ ТА ОСІБ, ЗАТРИМАНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	21
5.1. СНІЖНЕ	22
5.2. ДОНЕЦЬК	25
5.3. ГОРЛІВКА, ВУЛИЦЯ ЛЕНІНА 15, КОЛИШНЯ БУДІВЛЯ СБУ	26
5.4. ТОРЕЗ, АВТОБАЗА	27
5.5. ПІДВАЛ СБУ НА ЩОРСА 62 ДОНЕЦЬК	28
5.6. ПАРАД ПОЛОНЕНИХ 24 СЕРПНЯ 2014 РОКУ	34
5.7. ПАРАД ПОЛОНЕНИХ 22 СІЧНЯ 2015 РОКУ	35
6. СВІДЧЕННЯ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ ПІД ЧАС ПОЛОНУ В СБУ	38
7. СВІДЧЕННЯ ЩОДО ПРИСУТНОСТІ РОСІЙСЬКИХ АРМІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	40
8. ОСОБИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ПРИТЯГНУТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	46
9. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	48

1. ВСТУП

Цей звіт – аналіз злочинів, скоєних незаконними збройними формуваннями так званої ДНР та відповідальності підрозділів збройних сил Російської Федерації та їхнього керівництва за період 2014-2015 років. Територіально дослідження обмежене епізодами, пов'язаними з перебуванням у полоні комбатантів і цивільного населення в місцях несвободи в Донецьку, Сніжному, Горлівці, Торезі. Опитуючи свідків про події, пов'язані з їхнім перебуванням у місцях несвободи, дослідники також отримали дані про участь представників армійських підрозділів Російської Федерації у конфлікті на Донбасі.

У матеріалі представлено дані про порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права, що сталися або могли статися в досліджуваний період у місцях несвободи на території, контрольованій так званою ДНР. Також у звіті проаналізовано задокументовані факти, що підтверджують присутність сил РФ та їхню активну участь у збройному конфлікті на Східній Україні.

Звіт містить юридичну кваліфікацію діянь, щодо полонених комбатантів Збройних сил України та цивільного населення. Представлено докази застосування до них тортур, нелюдського поводження та такого, що принижує гідність людини, вбивств полонених, імітації розстрілів, вербування та примус до служби в ЗС противника, використання неповнолітніх для «служби» в незаконних збройних формуваннях, факти сексуального насильства та інші злочини.

Громадські організації Truth Hounds та Українська Гельсінська спілка з прав людини – незалежні неурядові правозахисні організації через польові дослідження (документування) на території України зібрали докази, представлені в цьому звіті, а також проаналізували матеріали з відкритих джерел. Докази проаналізовано відповідно до норм міжнародного права та юридичної практики і з урахуванням контексту й історії конфлікту. Документували та збирали докази команди незалежно одна від одної в рамках окремих проектів протягом 2014-2017 років. Потім доказову базу об'єднали відповідно до умов конфіденційності та нерозголошення персональної інформації потерпілих і свідків.

Дослідження проведене в рамках співпраці з Платформою громадської солідарності та Коаліцією за Міжнародний кримінальний суд за підтримки National Endowment for Democracy.

Автори звіту переконані, що з огляду на загальне прагнення миру, безпеки та справедливості, вкрай важливо ретельно і ґрунтовно розслідувати всі ті події й притягнути відповідальних за міжнародні злочини осіб до суду в рамках незалежного та неупередженого засідання, гарантуючи повну повагу до основних прав і справедливий судовий розгляд.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ

Докази порушень, представлених у цьому звіті, зібрано командами документаторів громадської організації Truth Hounds та Української Гельсінської спілки з прав людини під час польових місій на території України протягом 2014-2017 років через опитування свідків і потерпілих, а також узято з незалежних достовірних джерел.

Розслідування фактів скоєння воєнних злочинів і злочинів проти людяності передбачає кілька етапів збору, аналізу та верифікації даних. Кожен етап передбачає чіткі вимоги до даних, що їх може бути використано для доведення чи спростування факту воєнного злочину та відповідальності сторони конфлікту або вини конкретних виконавців.

Автори проаналізували 138 свідчень потерпілих та очевидців, об'єднаних за ознакою спільного перебування в місці незаконного утримування полонених та заручників у місті Донецьк, вулиця Щорса, 62 (колишня будівля СБУ). За згоди потерпілих і задля їхньої безпеки всі свідчення закодовано. Кожен потерпілий отримав індивідуальний кодовий номер у базах даних авторів звіту. Ці відомості формують доказову базу звіту. В роботі також використано дані міжнародних моніторів і правозахисних організацій, додатково перевірені документаторами.

Крім того, дослідники доповнювали дані, отримані від свідків, аналізом документів з відкритих джерел.

2.1. ЗБІР ДАНИХ

Фундамент збору даних – опитування свідків та потерпілих від імовірного злочину. Без цього етапу подальші кроки не мають сенсу, оскільки не підтверджуються конкретними та завіреними свідченнями. Для отримання попередньої інформації про виникнення події вивчаються повідомлення офіційних органів (штабів сторін конфлікту, поліції, міжнародних моніторів, ЗМІ). Для повного опису події використовуються свідчення цивільного населення й комбатантів, які збираються під час польових місій у зони конфлікту та на території проживання опитуваних.

Опитування потерпілого передбачає отримання найповніших відповідей на запитання: хто, що, де, коли, чому, як і який був результат (так звані «п'ять W + H» запитання).

Після інтерв'ю опитуваному дають можливість ознайомитися з задокументованими свідченнями та підписати їх. Фінальний текст має бути структуровано відповідно до часу та локації, і не відступаючи від слів опитуваного. Організація-представник та опитуваний підписують угоду в двох примірниках про можливість використання

отриманих відомостей зі вказаною в угоді метою, про обов'язок організації-представника забезпечити конфіденційність зібраних даних, а також право опитуваного розірвати угоду та заборонити подальше використання його свідчень.

Після опитування проводиться ретельний аналіз повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах, які можуть надати додаткову інформацію після аналізу всіх свідчень.

2.2. АНАЛІЗ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ ДАНИХ

Після збору даних під час польових місій триває етап їх аналізу та верифікації, який допоможе отримати повну інформацію щодо кожного конкретного епізоду. Для цього:

Документатори порівнюють покази свідків, що були зібрані незалежно один від одного. Аналіз цих даних формує точні відповіді на запитання: «хто, що, де, коли, чому, як саме і — результат інциденту». Таким чином визначається, чи має епізод ознаки воєнного злочину. А також — відповідальна за вчинення злочину сторона конфлікту і ймовірні або ж істинні відповідальні командири чи лідери.

Для додаткового підтвердження висновків за результатами польового дослідження та повного аналізу зібраних даних використовуються опубліковані очевидцями аналізованих подій відео в Інтернеті, матеріали в ЗМІ та офіційні дані щодо бойових дій між сторонами конфлікту, отримані зі звітів міжнародних моніторів (СММ ОБСЄ, Наглядової місії Україна-Росія), що містять достатньо інформації для аналізу та надають можливість підтвердити або спростувати отримані на цей момент висновки.

3. ХРОНОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ

Взимку та навесні 2014 року в найбільших містах південно-східної частини України відбулася серія масових протестів: одні були спрямовані проти нової української влади, а інші акції мали виразно сепаратистський характер і проводилися під російськими прапорами та закликами, що мали на меті порушити територіальну цілісність України. Ці події дістали назву «російська весна».

У деяких містах південно-східної частини України під час акцій протесту були спроби захоплення адміністративних будівель, проте в більшості випадків вони закінчилися невдало: в березні 2014 року проросійські активісти тимчасово захопили будівлі обласних державних адміністрацій (ОДА) в Харкові й Одесі й вивісили над ними російський прапор. Особливого резонансу набули події 2 травня в Одесі, коли в захопленому сепаратистами Будинку профспілок спалахнула пожежа, в результаті якої загинуло близько 50 осіб.

Після захоплення ОДА та інших адміністративних будівель у Донецьку, Луганську, Маріуполі, Краматорську, Слов'янську, Макіївці та інших містах Донецької та Луганської областей ситуація на Донбасі значно загострилася. У зв'язку з цим, 14 квітня 2014 року українська влада заявила про початок антитерористичної операції (АТО).

У квітні 2014 року сепаратистські формування на Донбасі оголосили про створення так званих «Донецької Народної Республіки» та «Луганської Народної Республіки», а вже 11 травня провели так званий референдум про державну самостійність ДНР та ЛНР.

Бойові дії, що до цього мали характер точкових зіткнень на блокпостах, з новою силою розгорілися наприкінці квітня й у травні 2014 року. Жорстокі бої точилися в Слов'янську, Волновасі, Маріуполі та Донецьку. В кінці травня українська сторона задіяла авіацію для оборони Донецького аеропорту.

29 травня бойовики так званої ДНР збили український гелікоптер Мі-8, в результаті чого загинули 12 українських солдат разом із генерал-майором Кульчицьким.

Влітку 2014 року під час наступу українських військ було звільнено від сепаратистів стратегічно важливі міста: Слов'янськ, Краматорськ, Костянтинівку, Дружківку, Артемівськ, Лисичанськ, Северодонецьк, Маріуполь.

17 липня 2014-го із ЗРК «Бук» збито пасажирський авіалайнер Boeing 777 компанії «Malaysia Airlines», що виконував рейс МН17 за маршрутом Амстердам – Куала-Лумпур. Лайнер упав у районі сіл Грабове та Петропавлівка, забравши життя 298 людей. Висновки Об'єднаної слідчої групи (JIT), що розслідувала катастрофу

вказують на те, що постріл було здійснено з так званої ДНР, а сам «Бук» наступного дня перевезли на територію РФ.

У кінці серпня відбулися бої за Іловайськ — один із найкривавіших епізодів війни —, внаслідок яких, за офіційними даними української влади, загинуло близько 370 військовослужбовців.

5 вересня 2014 року представники України, Росії, ОБСЄ й так званих ДНР і ЛНР підписали Мінську угоду про введення режиму припинення вогню. 19 вересня відбувся другий етап переговорів, під час якого сторони підписали меморандум, що врегульовував цей режим. Згідно з угодою сторони конфлікту зобов'язувалися дотримуватися перемир'я, зупинитися на поточній лінії зіткнення, відвести зброю калібром понад 100 мм на 15 кілометрів від лінії зіткнення й здійснити обмін військовополоненими. Попри це обстріли та бої на Донбасі тривали, хоча їхня інтенсивність дещо зменшилася. Бійці так званої ДНР регулярно обстрілювали район Донецького аеропорту, адже там іще тримали свої позиції українські військові частини.

Взимку 2015 року конфлікт спалахнув з новою силою. 13 січня 2015-го на блокпості поблизу міста Волноваха бойовики так званої ДНР з БМ-21 «Град» обстріляли рейсовий автобус із цивільними. Згідно з даними поліції загинуло 12 осіб, іще 18 дістали поранення.

Вранці 22 січня 2015 року обстріляно зупинку громадського транспорту «Донецькгірмаш» у Ленінському районі Донецька. За даними ОБСЄ загинуло 8 осіб, понад 20 поранено. Спостерігачі місії ОБСЄ та організації Human Rights Watch встановили, що стріляли з північно-західного напрямку, проте винних в обстрілі не назвали.

30 січня збройні формування так званої ДНР захопили місто Вуглегірськ, ускладнивши становище українських військових у Дебальцевому. В наступні тижні бойовики поступово стали брати Дебальцеве в кільце.

11-12 лютого на саміті в Мінську за участі України, Росії, Німеччини та Франції було узгоджено план заходів з упродовження Мінських угод і погоджено перемир'я та припинення вогню з 15 лютого 2015. Але бої за Дебальцеве тривали до 18 лютого, коли українські військові були змушені покинути місто.

Наприкінці лютого почався погоджений у Мінську процес відведення важкої військової техніки від лінії розмежування. Але порушення перемир'я відбуваються регулярно.

3 червня 2015 року бойовики так званої ДНР масштабно атакували позиції ЗСУ з метою завладіти містом Мар'їнка. Досягти мети їм не вдалося, але цивільній

інфраструктурі міста було завдано серйозної шкоди.

Велика битва між ЗСУ та сепаратистами відбулася також у січні-лютому 2017 року в районі Авдіївки. Повідомляється про 58 загиблих та більше 100 поранених комбатантів і цивільних за цей період.

За даними ООН 2017 року в середньому відбувалось 47 обстрілів протягом доби. З квітня 2014 по грудень 2017 було вбито 2500 цивільних та поранено 9000¹.

1 "Humanitarian Response Plan 2018, Ukraine". Режим доступу: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine_humanitarian_response_plan_2018_en_20171201.pdf

4. ЮРИДИЧНА КВАЛІФІКАЦІЯ

4.1. ЗАСТОСОВНЕ ПРАВО

Задokumentована представниками Truth Hounds інформація про поведження з особами, утримуваними в будівлі донецького СБУ, розглядається у цьому звіті крізь призму Міжнародного гуманітарного права (МГП) та Міжнародного кримінального права.

Норми про заборону катувань, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження, фізичне та психологічне насильство, вміщено в чотири Женевські конвенції 1949 року (ЖК) та два додаткові протоколи до них 1977 року (ДП).

Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій забороняє будь-які посягання на життя і фізичну недоторканність, як от різні види вбивства, каліцтво, жорстоке поведження, тортури і катування. Крім того заборонено посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поведження. Ця стаття застосовується до обох видів збройних конфліктів та є своєрідною міні-конвенцією, що гарантує мінімальний захист жертвам збройних конфліктів.

Такий мінімальний перелік гарантій міститься в статті 75 Додаткового протоколу I, де зазначено, що «Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чинять їх представники цивільних чи воєнних органів».

Конкретніші гарантії встановлено окремо для міжнародних і не міжнародних збройних конфліктів. Наприклад, стаття 12, спільна для ЖК I та ЖК II (конвенції стосуються поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії) забороняє застосування тортур, вбивств, позбавлення медичної допомоги поранених та хворих. Стаття 17 ЖК III (стосується військовополонених) забороняє використання фізичних чи психологічних тортур і визначає, що «ніякі інші заходи примусу не можуть застосовуватися до військовополонених для отримання від них будь-яких відомостей». Стаття 87 цієї ж конвенції не дозволяє вдаватися до тортур або інших виявів жорстокості як покарання до військовополонених. Заборонені будь-які заходи, що можуть заподіяти фізичне страждання або призвести до знищення цивільних осіб, заборонене й ЖК IV (стосується цивільного населення). Стаття 32 Конвенції поширюється «не тільки на вбивства, тортури, тілесні покарання, каліцтва і медичні або наукові досліді, зумовлені необхідністю лікування особи, яка перебуває під захистом, а й на будь-яке інше грубе насильство від представників цивільної або військової влади».

Подібні гарантії та заборони містяться й у ДП I (стосується міжнародного збройного

конфлікту). Так, статті 11, 17, 51 містять положення про недопустимість насильства чи загрози насильства.

Що ж до не міжнародного збройного конфлікту, то на додаток до загальних гарантій зі спільної для ЖК статті 3 та статті 75 ДП I, присвячений таким конфліктам ДП II містить аналогічний до запропонованого вище каталог заборон насильства та тортур, що матеріалізований у статтях 4 та 13 Протоколу.

Конкретні склади воєнних злочинів, що серйозно порушують розглянуті вище норми МГП із Женевських конвенцій, Протоколів та звичаєвого МГП, зафіксовані в Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС). Воєнним злочинам присвячена стаття 8 Статуту, в якій їх розподілено в чотири групи – по дві групи злочинів, що можуть бути скоєні в рамках міжнародного та неміжнародного збройних конфліктів.

Стаття 8(2)(a) та 8(2)(b) містить перелік воєнних злочинів, що можуть бути скоєні винятково в рамках збройного конфлікту міжнародного характеру. Стаття 8(2)(c) та 8(2)(e) пропонує перелік воєнних злочинів, вчинюваних у рамках збройного конфлікту неміжнародного характеру. Склади злочинів, які перебувають у фокусі цього звіту, тотожно або схоже сформульовані у відповідних частинах статті 8 Римського статуту, що стосуються міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту. Відмінність існує між статтями 8(2)(a)(i), 8(2)(a)(ii), 8(2)(a)(iii), 8(2)(b)(vi) та 8(2)(c)(i). У цьому разі, коли є текстуальна розбіжність у формулюванні конкретних складів воєнних злочинів, пов'язаних із посяганням на життя й особистість, стаття 8(2)(c)(i) розглядається як така, що пропонує більш загальний склад злочину, що включає в себе склади злочинів за статтями 8(2)(a)(i), 8(2)(a)(ii), 8(2)(a)(iii), 8(2)(b)(vi)².

4.2. КВАЛІФІКАЦІЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Предмет цього звіту — висвітлення задокументованих воєнних злочинів щодо осіб, утримуваних (тривало чи в рамках трансферу) в приміщенні Донецького СБУ. Документатори Truth Hounds не мали на меті окремо фіксувати факти, що могли б підтвердити чи спростувати загальний контроль збройних формувань так званої ДНР Російською Федерацією.

Водночас, належна кваліфікація воєнних злочинів, фактичну інформацію про які подано в звіті, вимагає визначення типу збройного конфлікту, що в його рамках були відповідні діяння. Наразі Міжнародне гуманітарне право вирізняє два види збройних конфліктів: збройний конфлікт міжнародного та неміжнародного характеру.

Збройне протистояння може одночасно мати ознаки як міжнародного, так і

2 Див. напр. Герхард Верле. Принципы международного уголовного права. Феникс. 2011. С. 524.

неміжнародного конфлікту³. До того ж, частина діянь, що містять ознаки воєнних злочинів, можуть бути пов'язані з конфліктом міжнародного характеру, а частина – з конфліктом неміжнародного характеру. Визначення зв'язку зі збройним зіткненням окреме для кожної конкретної справи. За основу для цього слугують такі критерії як: статус виконавця злочину⁴, статус жертв злочинів як некомбатантів⁵, належність жертв до протилежної сторони конфлікту⁶, спрямованість злочину на досягнення військових цілей⁷, вчинення злочину в контексті повноважень виконавця⁸, тісний зв'язок виконавця з недержавним збройним формуванням⁹, уможливлення злочину через збройний конфлікт¹⁰, забезпечення збройними формуваннями безкарності виконавців злочинів¹¹. Представлені у звіті діяння, що мають ознаки воєнних злочинів, пов'язані зі збройним конфліктом на Сході України. Так, документатори Truth Hounds встановили принаймні кілька критеріїв зв'язку зі збройним конфліктом у кожному описаному в звіті епізоді. Та через специфіку предметного охоплення звіту не щодо кожного епізоду можливо було чітко та безальтернативно встановити зв'язок із конкретним типом збройного протистояння (міжнародного чи неміжнародного).

Скоєння воєнних злочинів, про які йдеться в звіті, можливе як у контексті міжнародного, так і неміжнародного збройного конфлікту. Від типу протистояння залежатиме конкретна кваліфікація діяння. Щодо деяких представлених у звіті епізодів документатори зібрали інформацію, що дозволяє констатувати їхній зв'язок зі збройним конфліктом міжнародного характеру між Російською Федерацією та Україною. Утім, щодо окремих епізодів не було встановлено поза розумними сумнівами їхнього зв'язку з міжнародним збройним конфліктом. Але це не означає, що такого зв'язку немає чи його не можна буде встановити згодом. Більш того,

3 Див. напр. Tristan Ferraro. The ICRC's legal position on the notion of armed conflict involving foreign intervention and on determining the IHL applicable to this type of conflict // *International Review of the Red Cross*, 2015, 97 (900), p. 1240–1243; *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, International Criminal Court, Case No. ICC-01/04-01/06, Trial Chamber Judgment pursuant to Art. 74 of the Statute, 14 March 2012, para. 541; *Prosecutor v. Duško Tadić*, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber Judgment, 15 July 1999, para. 84.

4 *Prosecutor v. Lukić et al.*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-98-32/1-T, Trial Chamber Judgment, 20 July 2009, para. 887.

5 *Prosecutor v. Anto Furundžija*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-95-17/1-T, Trial Chamber Judgment, 10 December 1998, para. 65.

6 *Prosecutor v. Dragoljub Kunarać et al.*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Cases No. IT-96-23-A and IT-96-23/1-A, Appeals Chamber Judgment, 12 June 2002, para. 59.

7 *Ibid.*

8 *Prosecutor v. Dario Kordić and Mario Čerkez*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-95-14/2-T, Trial Chamber Judgment, 26 February 2001, para. 34-35.

9 *Prosecutor v. Mitar Vasiljević*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-98-32-T, Trial Chamber Judgment, 29 November 2002, para. 57.

10 *Prosecutor v. Dragoljub Kunarać et al.*, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Cases No. IT-96-23-A and IT-96-23/1-A, Appeals Chamber Judgment, 12 June 2002, para. 59.

11 *Ibid.*

як зазначила в своєму щорічному звіті Прокурор МКС, встановивши існування загального контролю з боку Російської Федерації над збройними групами на Сході України, всі можливі злочини, скоєні в рамках збройного протистояння між Україною та такими збройними групами, розглядатимуться як воєнні злочини в контексті міжнародного збройного конфлікту¹².

Нижче представлено таблицю з конкретним складом воєнних злочинів за Римським статутом, можливих у контексті кожного з видів конфлікту та які аналізуватимуться далі в звіті.

12 Report on Preliminary Examination Activities // The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Para. 95.

ЗК міжнародного характеру		ЗК неміжнародного характеру	
Стаття	Склад злочину	Стаття	Склад злочину
8(2)(a)(i)	умисне вбивство		
8(2)(a)(ii)	тортури або нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти		
8(2)(a)(iii)	умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, або шкоди здоров'ю	8(2)(c)(i)	посягання на життя й особистість, зокрема вбивство в будь-якій формі, заподіяння каліцтв, жорстоке поводження і тортури
8(2)(b)(vi)	вбивство або поранення комбатанта, який, склавши зброю або не маючи більш засобів захисту, беззастережно здався		
8(2)(b)(x)	заподіяння особам, які перебувають під владою супротивної сторони, фізичних каліцтв або вчинення над ними будь-яких медичних або наукових експериментів будь-якого роду, які не виправдані необхідністю медичного, зуболікарського або лікарняного лікування відповідного особи і не здійснюються в його інтересах і які викликають смерть або серйозно загрожують здоров'ю такої особи або осіб	8(2)(e)(xi)	заподіяння особам, які перебувають у владі іншої сторони в конфлікті, фізичних каліцтв або вчинення над ними медичних або наукових експериментів будь-якого роду, які не виправдані необхідністю медичного, зуболікарського або лікарняного лікування відповідного особи і не здійснюються в його інтересах і які спричиняють смерть або серйозно загрожують здоров'ю такої особи або осіб
8(2)(b)(xxi)	посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче звернення	8(2)(c)(ii)	посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче звернення;
8(2)(b)(xxii)-1	Згвалтування	8(2)(e)(vi)-1	згвалтування

4.3. РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ПРИКЛАДИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОСЯГАННЯМ НА ЖИТТЯ І ФІЗИЧНУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

Для кваліфікації задокументованих Truth Hounds та УГСПЛ діянь як воєнних злочинів необхідно щоб ці діяння чітко визначалися відповідною частиною статті 8 Римського статуту як злочинні, щоб вони були скоєні умисно та свідомо та щоб існували контекстуальні обставини у вигляді наявності збройного конфлікту та усвідомлення виконавцем існування такого конфлікту. Іншими словами необхідним є встановлення існування матеріального та ментального елементів та контекстуальних обставин.

Матеріальний елемент воєнних злочинів індивідуальний для кожного окремого злочину та полягає у діянні, його наслідках та об'єктивних обставинах чи нормативних характеристиках. Цей елемент вивчатиметься надалі індивідуально щодо кожної групи злочинів.

Ментальний елемент встановлюється не абстрактно щодо певної групи потенційних виконавців міжнародних злочинів, але конкретно при побудові справи проти визначених обвинувачених. Встановлення існування умислу та усвідомлення покликане довести, що обвинувачений збирався здійснити визначене діяння, хотів настання негативних наслідків цього діяння чи допуслав їх настання за звичного ходу подій, усвідомлював існування конкретних обставин злочину чи наслідків, що можуть наступити. В даному звіті не аналізуватиметься ментальний елемент скоєних злочинів.

Контекстуальні обставини досліджуватимуться тут лише в частині зв'язку з збройним конфліктом. Усвідомлення обвинуваченим існування збройного конфлікту не вивчатиметься, так як ціль звіту на даному етапі полягає у фіксуванні порушень МГП та воєнних злочинів, а не вибудовування обвинувачень проти конкретних осіб.

Далі розглянемо встановлені документаторами факти через призму статті 8 Римського статуту. Для зручності, в силу подібності деяких складів воєнних злочинів в контексті міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту, розділимо подальше дослідження наступним чином: 1) посягання на життя і особистість; 2) заподіяння фізичних каліцтв та 3) посягання на людську гідність; 4) зґвалтування.

4.3.1. Посягання на життя і особистість

Матеріальний елемент. Матеріальні елементи складу злочинів цієї групи передбачені статтями 8(2)(a)(i), 8(2)(a)(ii), 8(2)(a)(iii), 8(2)(b)(vi) (в контексті міжнародного збройного конфлікту) та 8(2)(c)(i) (в контексті неміжнародного збройного конфлікту).

Як було встановлено документаторами, під час допитів, що проводились з затриманими особами у **м. Сніжне**, окремим утримуваним особам погрожували видалити частину тіла (око), зламати руку, прострелити живіт¹³. Навіть погрози видалення частин тіла можуть розглядатися як тортури чи нелюдське поводження¹⁴. При цьому, погрози сприймалися як реальні через загальний контроль над утримуваними з боку представників так званої Донецької народної республіки (ДНР) та унаочнення їх здатності до подібних дій через розправу над власним бійцем¹⁵.

Злочин тортур вимагає наявності спеціальних цілей, невиключний перелік яких запропонований Елементами злочинів. За свідченнями потерпілих, обіцянки розправи над ними, видалення частин тіла мали місце під час допитів. Ціллю останніх було отримання інформації від утримуваних осіб. Крім того, одним із мотивів таких погроз була дискримінація на підставі мови, що проявилось зокрема в примушені заповнювати анкету російською мовою, а не українською. За заповнення анкети українською потерпілому обіцяний був розстріл¹⁶. Елементи злочинів у пункті 2 статті 8(2)(a)(ii) визначають, що цілями тортур може бути отримання зізнання чи здійснення їх через дискримінацію. Задokumentовані свідчення потерпілих зі Сніжного дозволяють встановити існування таких цілей.

Свідчення, отриманні від затриманих в результаті захоплення Донецького аеропорту, які утримувалися на базі одного з тогочасних ватажків так званої ДНР Арсенія Павлова («Мотороли») у **м. Донецьк**, дають розумні підстави вважати, що до цих осіб застосовувалися тортури та нелюдське поводження.

Так, побиття, обпікання шкіри, погрози вбивством та імітації розстрілів носили тривалий характер, вони застосовувалися неодноразово¹⁷. Такі діяння мали на меті залякування утримуваних. За інтенсивністю та тривалістю вони цілком можуть розглядатися як тортури чи нелюдське поводження.

Застосування тортур та нелюдського поводження задokumentоване також зі свідчень осіб, що утримувалися в **м. Горлівка**. Використання засобів впливу, що можуть розглядатися як тортури чи нелюдське поводження (використання «електричного стільця», завдання опіків) використовувалися під час допитів¹⁸. Їх очевидною метою було отримання зізнань та показань від допитуваних. Застосування електричного струму та побиття були систематичними та тривалими.

13 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

14 David Weissbrodt, Cheryl Heilman. Defining Torture and Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment // Scholarship Repository. University of Minnesota Law School.

15 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1112

16 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

17 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103, K607

18 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

Окрім того, за отриманими свідченнями, в м. Горлівка після допиту було убито двох військовослужбовців Збройних сил України, які на той момент очевидно не брали участь у збройному конфлікті та були особами, які знаходилися під захистом Женевських конвенцій у розумінні статті 8(2)(а)(і) Римського статуту¹⁹.

В будівлі колишнього СБУ в **м. Донецьк** також застосовувалися тортури у різних формах. За зібраною документаторами інформацією там використовувалися електричний струм, побиття, хімічні препарати, імітації розстрілів²⁰. Вплив на здоров'я, фізичний та психологічний стан жертв був серйозним та тривалим. Свідченням цього є чисельні опіки шкіри у багатьох утримуваних, покриті синцями тіла, зламані ребра та інші кістки, мимовільні сечовипускання тощо.

Судячи з того, що фізичний та психологічний вплив на осіб чергувався з допитами на яких допитуваним пропонувалися повідомити про місця знаходження частин Збройних сил України, цілями застосування тортур та нелюдського поводження було отримання інформації.

4.3.2. Заподіяння фізичних каліцтв

Матеріальний елемент. Матеріальні елементи складу злочинів цієї групи передбачені статтями 8(2)(b)(x) (в контексті міжнародного збройного конфлікту) та 8(2)(e)(xi) (в контексті неміжнародного збройного конфлікту).

Заподіяння фізичних каліцтв відрізняється від тортур та нелюдського поводження відсутністю спеціальних цілей, задля досягнення яких останні й використовуються. В тому випадку, якщо щодо окремих виконавців не буде встановлено існування специфічних цілей вжиття ними тортур чи нелюдського поводження, то їх дії все одно можуть розглядатися як воєнні злочини за статтями 8(2)(b)(x) та 8(2)(e)(xi).

4.3.3. Посягання на людську гідність

Матеріальний елемент. Матеріальні елементи складу злочинів цієї групи передбачені статтями 8(2)(b)(xxi) (в контексті міжнародного збройного конфлікту) та 8(2)(c)(ii) (в контексті неміжнародного збройного конфлікту).

Відповідно до отриманих свідчень, осіб, що утримувалися в **м. Сніжне** не забезпечували достатньою кількістю провізії, медикаментів та одягу²¹. При цьому їх змушували працювати на різних роботах, включаючи заборонені МГП, як то розмінування. Ці роботи були пов'язані, серед іншого, з копанням могил,

19 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

20 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K739

21 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K668, 1105

викопуванням та перекопуванням трупів, розвантаження снарядів тощо. Такі роботи, поєднані з постійними погрозами, вистрілами над головами утримуваних осіб, можуть розглядатися як посягання на людську честь та гідність²².

Згідно з практикою МКС, страждання при посяганні на людську гідність не обов'язково повинні бути продовжуваними, а тому навіть одноразового залучення до роботи, що принижує гідність достатньо для скоєння цього злочину²³. При кваліфікації враховується лише тяжкість приниження чи образи.

Посягання на людську честь та гідність задокументовано й в випадку з утримуваними в **м. Торез**. Так, до одного з опитаних під'єднували дроти зі струмом, заставляли стояти в обраній позиції біля стіни та били по спині²⁴. Подібне може кваліфікуватися як воєнний злочин за статтями 8(2)(b)(xxi) та 8(2)(c)(ii)²⁵.

В будинку колишнього СБУ в **м. Донецьк** для утримання цивільних осіб та осіб, що до полонення брали участь в збройному конфлікті на боці українських збройних сил, були створені умови, що принижували людську честь та гідність. Так, чоловіки утримувалися разом із жінками, всіх полонених використовували на примусових роботах, що полягали у розвантаженні вантажів, перенесенні особистих речей представників так званої ДНР²⁶. Медична допомога полоненим не надавалася. Вони могли розраховувати лише на поради інших полонених-медиків.

Найбільш кричущим прикладом посягання на честь та гідність можна вважати паради полонених, організовані 24 серпня 2014 року та 22 січня 2015 року в м. Донецьк.

Під час цих “парадів” полонених проводили вулицями міста, а громадскість підбурювали до ненависницьких вигуків в бік полонених, а інколи і до застосування фізичної сили²⁷.

Участь в “парадах” поза розумними сумнівами спровокувала тяжке приниження честі та гідності полонених. Більш того, знаходячись в колоні, учасники «параду» мали підстави турбуватися про своє життя через глядачів, що поводитися агресивно.

22 The Prosecutor v. Bagosora, International Criminal Tribunal for Rwanda, CaseNo. ICTR-94-1-T, Trial Chamber Decision on Motions for Judgement of Acquittal, 2 February 2005, para. 40; The Prosecutor v Zlatko Aleksovski, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-95-14/1-T, Trial Chamber Judgement, 25 June 1999, para. 229; The Prosecutor v. Kvočka et al., International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No. IT-98-30/1-T, Trial Chamber Judgement, 2 November 2001, para. 173

23 Prosecutor v Katanga and Chui, International Criminal Court, Case No. ICC-01/04-01/07-717, Pre-Trial Chamber I, Decision on the Confirmation of Charges, 30 September 2008, para. 369.

24 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1104

25 Prosecutor v Katanga and Chui, International Criminal Court, Case No. ICC-01/04-01/07-717, Pre-Trial Chamber I, Decision on the Confirmation of Charges, 30 September 2008, para. 370.

26 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

27 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K1106

4.3.4. Зґвалтування

Матеріальний елемент. Матеріальні елементи складу злочинів цієї групи передбачені статтями 8(2)(b)(xxii)-1 (в контексті міжнародного збройного конфлікту) та 8(2)(e)(vi)-1 (в контексті неміжнародного збройного конфлікту).

Свідчення кількох опитаних осіб наводять дані про те, що до утримуваних застосовувалося сексуальне насильство. Свідки також вважають, що мали місце випадки зокрема зґвалтування. Характеризуючою ознакою зґвалтування порівняно з іншими видами сексуального насильства є проникнення. Свідчення про останнє отримані щодо утримуваних осіб у **м. Торез** та в колишній будівлі СБУ в **м. Донецьк**²⁸.

Хоч документаторами й не було поза розумними сумнівами встановлено застосування сили чи незгоду осіб до статевого акту, таке не вимагається через добре задокументовану загальну обстановку страху та розуміння утримуваними власної безпорадності. Відсутність реальної можливості протидіяти виконавцям зґвалтувань робить не обов'язковим доведення застосування сили чи не згоди жертв для кваліфікації діянь як воєнних злочинів²⁹.

4.4. КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

В усіх задокументованих випадках застосування психологічного та фізичного впливу описаних у звіті серед жертв були представники збройних сил, що брали участь у збройному конфлікті та цивільне населення. Така характеристика жертв свідчить про існування зв'язку між діями та збройним конфліктом.

Окрім того, виконавцями ймовірних воєнних злочинів були або представники збройних сил Російської Федерації, або представники збройних формувань так званої ДНР. В більшості задокументованих випадків, жертви можливих злочинів потрапляли під контроль виконавців безпосередньо в результаті збройних зіткнень військових частин сторін конфлікту. Все це переконливо свідчить про існування зв'язку між описаними в цій частині злочинами та збройним конфліктом на Сході України.

Існують обґрунтовані підстави вважати, що принаймні частина осіб, утримуваних у **Сніжному**, потрапила до полону у результаті міжнародного збройного конфлікту. Так, вони були захоплені після зіткнення частин Збройних сил України з регулярними частинами збройних сил Російської Федерації³⁰.

28 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1104

29 Див. напр. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, International Criminal Tribunal for Rwanda, Case No. ICTR-96-4-T, Trial Chamber I Judgement, 2 September 1998, para. 598.

30 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

Знаходження ймовірних представників Російської Федерації зафіксоване й на базі «Мотороли» та в колишній будівлі СБУ в **Горлівці**³¹.

В будівлі СБУ в **Донецьку** тортури та нелюдське поводження організував військовий з прізвиськом «17-й». Він ж керував тортурами у місті Сніжному. За словами цього військового, як вони були запам'ятовані опитаними жертвами, він повідомляв постраждалих, що приїхав з Росії для наведення порядку в Україні³².

Окрім цих фактів, документаторами зібрано багато свідчень про участь російських військовослужбовців в тортурах та їх перебування у приміщеннях для допитів та в місцях утримання жертв описаних у звіті злочинів. Їх національність визначалася жертвами або через зізнання самих військових, або через специфічну вимову та незнання місцевих локацій. Крім того, російські військовослужбовці носили російську військову форму без шевронів.

31 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

32 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U025, 001U009, 001U024

5. ПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС УТРИМАННЯ ПОЛОНЕНИХ ТА ЗАТРИМАНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Зібрані Truth Hounds та УГСПЛ свідчення надають факти про утримування полонених у колишній будівлі СБУ на вулиці Щорса, а також у таких локаціях:

- » м. Сніжне: військкомат, міськрада, ІТТ
- » с. Дмитрівка Шахтарського району Донецької області
- » м. Донецьк, база «Мотороли»
- » м. Горлівка, вул. Леніна 15, колишня будівля СБУ
- » м. Торез, автобаза

Полонені комбатанти опинялися в названих вище місць утримування після того, як їх брали в полон комбатанти регулярних частин Російської Федерації³³ та передавали бойовикам так званої ДНР. Таким чином в кінці серпня 2014-го (23.08³⁴, 24.08³⁵, 26.08³⁶, 28.08³⁷, 29.08³⁸, 30.08³⁹, 31.08⁴⁰) в полон потрапили комбатанти ЗСУ (військовослужбовці в/ч 3056⁴¹, 51-ої бригади⁴², 55-ої бригади⁴³, 39-ого БТрО⁴⁴, 8-ого армійського корпусу⁴⁵), Національної гвардії⁴⁶, зокрема бійці з батальйону «Донбас»⁴⁷. У місцях несвободи, що передували підвалам Донецького СБУ до

33 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102,1111, 1103, 1105, 001U016. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009, 001U013, 001U024, 001U025, 001U028, 001U029, 001U030, 001U032, 21, 25, 28, 32, 001U005, 001U149, 56, 001U018, 66, 001U004, 001U002, 142, 144, 001U146, 148, 001U149, 155, 165, 167, 001U168, 171, 001U024, 193, 194, 196, 201, 204, 205, 210, 218, 219

34 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 193

35 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1111, 1103. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009, 001U013, 001U024, 001U025, 001U032, 001U018, 66, 001U024, 201, 205, 219

36 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030

37 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 196, 204

38 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 25, 28, 001U149, 001U002, 144, 148, 001U149, 155, 165, 167, 001U168, 171

39 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U028, 001U029, 001U005

40 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 32

41 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

42 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U024, 001U030

43 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103

44 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U032

45 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

46 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1105

47 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 001U016. Свідчення потерпілих база даних

полонених застосовували тортури та нелюдське поводження, також відомі факти вбивства полонених і добивання поранених комбатантів, які здалися в полон.

5.1. СНІЖНЕ

Документатори зафіксували факти перебування щонайменше від 70 до 204 полонених⁴⁸ у місті Сніжному Донецької області в період із 20 серпня по 30 жовтня 2014 року⁴⁹. Опитані – комбатанти ЗСУ, яких взяли в полон під час боїв з регулярними частинами російської армії, а також з підрозділами бойовиків так званої ДНР. Основною локацією утримування полонених у Сніжному було відділення місцевого ІТТ. Крім того, деякі з потерпілих перебували в будівлях місцевого військкомату та міськради. На цих локаціях «попереднього утримування» до полонених застосовувалося нелюдське поводження, зафіксовані факти вбивства та доведення до смерті через зневоднення організму, примус до роботи та неналежні умови утримування полонених комбатантів, психологічний тиск і побиття⁵⁰. Найдовший зафіксований період перебування в полоні у Сніжному – 67 днів⁵¹.

На території ІТТ міста Сніжне полонених утримували як в камерах приміщення, так і в гаражі поряд із будівлею. За свідченнями потерпілих, одночасно на території ІТТ у період з 20 по 23 серпня 2014 року утримувалися від 70 до 84 людей⁵², а з 25 серпня по 30 жовтня 2014-го від 80 до 120 людей⁵³. Полонені перебували групами по від шістьох до сорока людей у камерах площею 10 кв.м. та 24 кв.м. (0,25 – 1 кв.м. на людину)⁵⁴. Частина полонених (переважно офіцери)⁵⁵ перебували в гаражах біля приміщення ІТТ та вимушені були спати на бетонній підлозі⁵⁶.

Під час допитів полоненим погрожували фізичною розправою та розстрілом⁵⁷.

УГСПЛ:001U028, 001U029

48 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:K605, K604.Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U001, 001U009, 001U013

49 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U001, 001U009

50 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K606

51 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009

52 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605

53 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001, 001U009.Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1105

54 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009, 001U001, 001U013.Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103, K604, K605

55 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030

56 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030

57 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001.Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103, K607

Ці погрози полонені сприймали цілком реалістично через умови утримування й агресивне ставлення до них комбатантів так званої ДНР⁵⁸.

«Під час допиту вони постійно мені погрожували. Казали, що виколють око, зламають руку, прострелять живіт і залишать стікати кров'ю, прострелять колінну чашечку, викинуть у болото. Всі ці погрози сприймалися дуже реалістично, оскільки вони були озброєні стрілецькою зброєю та великим ножами»⁵⁹.

«У Сніжному ми заповнили анкету полонених. Робили це в кабінеті у відділку. Потерпілий 1103 ще спитав, якою мовою заповнювати анкету, на що їхній головний відповів, що якщо заповнюватиме українською його розстріляють»⁶⁰.

Щоб полонені комбатанти повірили в реальність погроз, вдавалися до наочних прикладів. За свідченнями потерпілих, бойовики так званої ДНР вбили одного зі своїх бійців задля залякування солдат: протягом тижня до настання смерті йому не давали ні їсти, ні пити⁶¹.

«Щоб залякати нас, показово вбили свого бойовика, якого заскочили на мародерстві. Вони його прив'язали до розбитого УАЗика і не давали їсти і пити»⁶².

«Вони роздягнули його до трусів і прикували до УАЗика наручниками. Нам вони сказали, що так буде з кожним, хто не слухатиметься наказів ополчення так званої ДНР. Пригрозили, що якщо хтось дасть йому води, – опиниться на його місці»⁶³.

Переважна більшість потерпілих свідчать про позбавлення питної води та їжі в Сніжному та на інших локаціях, дані про які наводяться нижче⁶⁴. У разі ж нерегулярного⁶⁵ забезпечення їжею її кількість була не достатня для підтримання здорового стану організму: обмежували шматком хліба та супом або кашею – близько 100 грамів⁶⁶.

«Протягом трьох діб у підвалі міськради нам не давали їсти й пити. Після цього

58 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

59 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

60 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

61 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1112

62 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009

63 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

64 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009, 001U030, 001U001. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1112, K608

65 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:K608

66 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030. Свідчення потерпілих база даних TruthHounds:1102

перевели в будівлю ІТТ. Там нам уже давали їсти один раз на день, почали виводити надвір на прогулянки»⁶⁷.

Попри неналежне харчування полонених змушували працювати: розбирати зруйновані будівлі, робити ремонт, копати могили та ховати загиблих, викопувати трупи і влаштовувати перепоховання, розвантажувати снаряди⁶⁸. Підйом до роботи відбувався близько 5:00 ранку, праця ж тривала приблизно до 19:00⁶⁹. За окремими свідченнями, полонених використовували для розмінування територій⁷⁰.

«Під час перебування в ІТТ міста Сніжне мене змушували до роботи. Я розбирав завалені будинків, прибирав вулиці, ховав трупи. З вересня 2014 року мене змусили викопувати трупи. Також мене змушували розвантажувати їхні снаряди до РСЗО БМ-21 Град, артилерію та міномети. Під час роботи за нами стежили озброєні автоматами АК та карабінами СКС бойовики. Вони нам погрожували фізичною розправою, казали, що наш полон триватиме роками. Постійний страх зумовлював той факт, що їхню зброю було знято з запобіжників, а часом бойовики стріляли над нашими головами»⁷¹.

Також полонених зі Сніжного вивозили на роботи в інші населені пункти, зокрема в Дмитрівку Донецької області, Шахтарського району.

«У селі мене розмістили на погранзаставі в колишній камері для зберігання зброї, де вже було 11 людей. Розмір камери 2х6 метрів. Нас там вивозили на роботи – збирати металолом із розбитих колон техніки. Під час таких робіт нас охороняли солдати ЗС РФ, які не приховували, що вони з російської армії»⁷².

Полонені свідчать також про те, що їм не надавали медичної допомоги. Теплий одяг привозили волонтери, яких допускали до місця утримування. Більшість

67 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K608

68 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001, 001U024, 001U030

69 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001, 001U024, 001U030

70 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030

71 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

72 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001

свідків підтверджують факти регулярного побиття й психологічного знущання з полонених⁷³.

«Коли нас допитували, то били. Били кулаками, ногами та мілицейською дубинкою ПР-73. Побиття відбувалися регулярно раз на тиждень»⁷⁴.

Згідно з окремими свідченнями потерпілих, бойовики так званої ДНР використовували для охорони полонених озброєних дітей віком 15-16 років⁷⁵.

5.2. ДОНЕЦЬК

Після захоплення Донецького аеропорту 21 січня 2015 року, комбатанти так званої ДНР взяли в полон частину українських військових. Деяких із них перевезли на базу одного з тогочасних лідерів – Арсена Павлова «Мотороли». Там до полонених, яких згодом перевели в підвал колишньої будівлі донецького СБУ, масово застосовувалися різні форми нелюдського поводження. Відомий щонайменш один факт убивства (комбатанта Ігоря Брановицького) у приміщенні бази, яке скоїв особисто Павлов⁷⁶.

Усі потерпілі, опитані документаторами Truth Hounds та УГСПЛ, які перебували на цій локації, свідчать про жорстоке поводження з ними комбатантів так званої ДНР та ймовірних представників Російської Федерації⁷⁷. Полонених водили в дві кімнати: тир та сусідню з ним кімнату. Там до них застосовувалось насильство сексуального характеру: їх цілеспрямовано били в пах ногами в берцях⁷⁸; обпікали шкіру гарячою праскою⁷⁹, били по тілу палицями, арматурою й іншими предметами⁸⁰. Побоїв завдавали групами по 5-10 людей, які постійно змінювали одна одну – приходили нові 5-10 і били далі. Побиття в різних кімнатах тривало від 80 хвилин⁸¹ до семи годин. Полоненим погрожували вбивством⁸², імітували розстріли⁸³, давали в руки зброю й змушували стріляти в інших полонених, погрожуючи в разі непокори вбити більше

73 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K604. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U001, 001U024, 001U030

74 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U024

75 001U009, Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102

76 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

77 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101

78 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649

79 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K739

80 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1097

81 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K739

82 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649, A1097, K1106, K624

83 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

людей⁸⁴ — та в результаті з'ясувалося, що зброя незаряджена. Протягом усього часу перебування в полоні на цій локації (один день)⁸⁵ полоненим погрожували вбивством⁸⁶, на них чинили психологічний тиск⁸⁷.

«(поки ми були там), стояли біля стіни, то вони стріляли над нами з автоматів. Мене били металевою трубою – по спині, по голові. Інших змушували стріляти в своїх, а в разі відмови – били та погрожували, що, як не вистрелиш, уб'ють також й інших полонених. Це все було в тирі. Після цього нас перевели в сусідню кімнату. Там імітували розстріл з автоматів. Таким чином вони психологічно тиснули на тих, кого залишили в тирі. Після імітації розстрілу нас привели назад у тир і продовжили бити, били ногами в берцях у пах»⁸⁸.

5.3. ГОРЛІВКА, ВУЛ. ЛЕНІНА, 15, КОЛИШНЯ БУДІВЛЯ СБУ

За свідченнями потерпілих, ще одним місцем утримання на шляху до будівлі СБУ в Донецьку – була будівля СБУ в Горлівці на вулиці Леніна, 15. Відомо, що в період із 20 по 24 січня 2015 року там перебували щонайменше шестеро людей, до яких застосовували тортури та нелюдське поводження. Також відомо про випадки вбивств полонених після тортур⁸⁹.

У приміщенні полонених утримували по кілька людей у різних камерах. У камерах завбільшки 2х3 метри перебували по троє й більше людей⁹⁰. Там було холодно, приміщення майже не опалювалися, а на підлозі лежали матраци. У будівлі на вулиці Леніна, 15 полонених били під час допитів та спорадично. Допити з побиттям часто могло тривати до 5 годин і супроводжувалися застосуванням електричного струму, під'єднуваного до тіла та статевих органів.

Свідки наводять приклад одного з видів тортур – «електричний стілець».

«Контакти чіпляли на язик і статеві органи, а потім починали ставити запитання. Якщо відповідь не подобалася, – давали

84 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

85 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

86 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

87 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1101, K649, A1097, K1106, K624

88 Свідчення потерпілих база даних TruthHounds: K649

89 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

90 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

розряд струму. Після цього мізки просто закипали. Били постійно, але це було так собі. Основний вид тортур – електрикою. Після цього лишалося багато опіків»⁹¹.

Під час допитів потерпілим погрожували вбивством та розстрілом, часом виконуючи погрози: Чеченські комбатанти з підрозділу «Чеченські вовки» вбили двох полонених після допиту⁹²: «За моєї присутності вони вбили двох солдатів ЗСУ. Відрізали їм нирки після допиту. На таких допитах були присутні лише полонені та чеченці, росіян і так званих «ополченців» там не було»⁹³.

Також, згідно зі свідченнями, багато допитів проводили імовірні представники російських військових формувань, яких ідентифікували відповідно до: «військової виправки, що залишалася навіть, коли вони були в цивільному одязі», «машин із російськими номерами, на яких вони пересувалися», «російської вимови та манери говорити по-військовому»⁹⁴.

5.4. ТОРЕЗ, АВТОБАЗА

Під час утримування полонених у колишній будівлі СБУ в Донецьку, їх часом перевозили в інші міста – у разі посилення обстрілів або ж зміни «влади» так званої ДНР. Однією з таких локацій була автобаза в місті Торез. Зазвичай умови утримання на цих локаціях були суворіші, ніж у донецькому СБУ. Практикувались знущання й тортури.

Документатори отримали декілька свідчень про події у приміщенні автобази в січні 2015 року. У цих свідченнях постраждалі розповідають про побиття, тортури з використанням електричного струму та зґвалтування.

«Били палками, дубинками — і в камері, й дорогою в туалет. Водили мене і співкамерника на допит у кімнату сусідню. Підключали польовий телефон ТА-57 і проводи до пальців рук. А далі пускали через мене струм. Наказали стати в позу «стабілізуєчий десантник» – руки за спиною, головою впритися в стінку, а ноги широко розставити і (бути) максимально далеко від стіни. Взяли гумову палицю й самим кінчиком били від Ахіллесового сухожилля і аж до сідниць. Потім почали бити

91 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

92 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

93 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

94 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

палицею по спині. На ранок ноги від синців були чорні, як земля. Цілий день я не міг встати з ліжка – так боліло все тіло, не міг розігнути ніг. А потім через тиждень прийшли п'яні охоронці — десь шестеро, і один із місцевих, який сидів з нами у камері, й покликали співкамерника до ґрат. Там його поклали на ліжку, зняли йому штани, і зґвалтували. Спочатку скляною пляшкою, а потім уже сам один із них це зробив. Мені ж сказали, що розстріляють мене, якщо співкамерник після цього накладе на себе руки, а його ж надалі змусили спати лише під ліжком – тюремна традиція така»⁹⁵.

5.5. ПІДВАЛ СБУ НА ЩОРСА, 62. ДОНЕЦЬК

Отримані під час польових досліджень дані показують, що велика частина військовополонених та цивільних, яких затримували представники проросійських збройних формувань і регулярні частини російської армії на території Донеччини було зрештою перевезено до колишнього приміщення СБУ на вулиці Щорса, 62 в Донецьку. В основу аналізу подій у приміщенні на Щорса, 62 дослідники Truth Hounds та УГСПЛ використали свідчення осіб, які перебували там у різний час із квітня 2014 року по серпень 2015-го. Серед затриманих двоє іноземців: імовірно громадянин Великої Британії на ім'я Ед, та громадянин Іспанії⁹⁶. За проаналізованими даними та порівнюючи свідчення самих потерпілих приміщення СБУ Донецька використовувалося як збірний пункт полонених і затриманих. Воно відрізнялося від інших місць несвободи відносно «м'якими» умовами утримування. Втім, ця «м'якість» полягала тільки в послабленні форм фізичного впливу на людей у цій локації. Є переконливі докази того, що в підвалах (де за проаналізований період у різний час із постійними ротаціями одночасно перебували від 120 до 300 осіб⁹⁷) та у приміщеннях для допитів полонені комбатанти ЗСУ та ув'язнені цивільні особи зазнавали негуманного поводження і потерпали від дій, що принижують гідність і в численних випадках їх можна розглядати як тортури. Потерпілі перебували в приміщення СБУ від кількох днів⁹⁸ до восьми-дев'яти місяців⁹⁹

95 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1104

96 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012.Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1109

97 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U001, 001U010, 001U012, 001U013, 001U024, 001U028, 001U029, 001U030, 001U032, 001U011, 001U002, 001U016.Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K606, 1105, K749, K605, K604, A1097, A1104, K743, K608-2,A1107, K607, A1100, 1102, 1103

98 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:K1099, K764, K749

99 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K739, A1097. Свідчення потерпілих база даних

Побиття та поведження, що принижує гідність, тривали протягом усього терміну перебування під вартою й на шляху з інших місць утримання¹⁰⁰. Більшість затриманих свідчать, що перебували в постійному страху, очікуючи, коли бойовики зайдуть до камери для скоєння актів побиття та приниження чи задля імітації розстрілу¹⁰¹. Серед тих, до кого застосовували такі діяння, були і комбатанти, і цивільні¹⁰².

*«У приміщенні колишнього СБУ Донецька до нас теж застосовували торттури, але загалом це вже було набагато коректніше. Наприклад, коли били, то вже не просто битою, а битою, вкритою гумою. Тож, якщо влучали в голову, череп залишався цілий, але людина непритомніла. Був один капітан, то він бив у легких боксерських рукавицях. Синяки з'являлися, ребра ламалися, але лишався живий».*¹⁰³

*«Мене били руками, ногами. Так сильно, що ставалося мимовільне сечовипускання. Били скрізь, крім обличчя. Пізніше я дізнався, що Стрелков заборонив торттури, тому мені ще пощастило».*¹⁰⁴

Усі колишні затримані свідчать про нелюдські умови утримання в будівлі СБУ. Основний тамтешній ізолятор, відомий як «Архів», за розповідями був приблизно 15 на 5 метрів і там перебувало від 100 до 180 людей одночасно з частими ротаціями¹⁰⁵.

*«В архіві СБУ нас було приблизно 110-120 людей. До того ж нас ніколи не виводили на прогулянки (протягом 20 днів)».*¹⁰⁶

*«23 серпня нас перевели в Архів. Там уже було 100 людей, а ближче до вечора стало близько 180».*¹⁰⁷

УГСПЛ: 001U010

100 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103, 1102, A1101, K1098. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

101 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649, 1103, A1100, K607, A1107. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U029, 001U027, 001U002, 001U016, 001U028

102 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, K668

103 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

104 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K743

105 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103, K606, A1101, K607. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U027, 001U002, 001U016, 001U028

106 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605

107 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K608-2

Окрім побиття, до затриманих застосовували методи хімічного впливу, використовували електрику тощо¹⁰⁸.

«Я бачив, як бойовики катували хлопця, використовуючи аміак: вони наділи на нього протигаз з аміаком. У результаті в нього були обпечені очі та дихальні шляхи. Мене катували протягом 40 хвилин, били та застосовували шокер. Погрожували, що приставлять шокер до серця»¹⁰⁹

Є також дані про вчинення злочинів сексуального та ґендерного характеру¹¹⁰. Зокрема, імовірні зґвалтування та утримування жінок і чоловіків у спільних приміщеннях.

«З нами також перебувала дівчина А. зі своїм чоловіком. Вони приїхали до когось у гості, але бойовики їх схопили, машину відібрали й запроторили в підвал. Дівчину сильно чимось накачали, зґвалтували. Зґвалтування було очевидне, бо її потім повернули до нас у камеру, де вона перебувала разом із чоловіками. Згодом її ще не раз ґвалтували»¹¹¹.

«Її потім повернули в камеру, вона була під дією якихось речовин. Не дуже адекватна і по ній було видно, що її зґвалтували: сорочка розстібнута, штани звисають»¹¹²

Усі ув'язнені свідчать про нестачу їжі, яку зазвичай роздавали раз або двічі на день: це був шматочок хліба та невелика кількість каші¹¹³. Потерпілі свідчать про значну втрати ваги – по 10-20 кілограмів за час полону¹¹⁴. Крім того, більшість

затриманих підтвердили, що воду їм давали лише, коли відводили до туалету, — раз або два рази на день¹¹⁵.

108 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K602

109 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K602

110 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012, 001U003, 001U013. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:1102, K668

111 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

112 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U003

113 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103, K668, K606, K1098, K607. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U027, 001U002, 001U016, 001U028

114 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K668, 1105,

115 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, K607. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U002, 001U028

«Умови перебування в полоні були жахливі, підвальне приміщення без вентиляції, висока вологість, не було місць, щоб спати. Харчування дуже погане, перші два-три тижні нам видавали в день два шматки хліба, деякі дні взагалі не годували, інколи в їжу додавали каміння й солярку. Доступу до питної води не було. Туалет у приміщенні був забитий. Нас виводили раз на день в туалет»¹¹⁶.

Також у приміщенні колишнього донецького СБУ полоненим та затриманим не надавали медичної допомоги. Як комбатанти, такі цивільні затримані стверджують, що після побиття та інших дій потерпілим допомагали полонені медики¹¹⁷. Самі ж бойовики могли лише поміряти температуру та дати невідому таблетку, що не усувала проблеми¹¹⁸.

«Одного разу, після сильного побиття, мене змусили виносити тяжкий сейф. Одному з бойовиків не сподобалось, як я це роблю. Він обвинуватив мене в тому, що я в полоні вживав алкоголь і сильно мене побив. Після цих побиттів мені не надали медичної допомоги. В полоні був наш військовий лікар, він чим міг, тим і допомагав»¹¹⁹

«Протягом утримування мене неодноразово виводили і знущалися – били дубинкою, стріляли з травматичної зброї, імітували розстріл. Якось я не сподобався одному терористові й мене почали бити більше за всіх. Терористи з позивним «Адреналін», «Толстий». Мені стріляли в спину, по пальцях – усі пальці були збиті, я не міг ходити протягом трьох днів. Жодної медичної допомоги мені не було надано»¹²⁰.

Спати в'язні мусили на залізних полицях, що раніше використовувалися для зберігання архівних матеріалів, або ж на бетонній підлозі¹²¹.

«Там були металеві зварені стелажі під саму стелю. Ширина стелажа близько 60-70 см, а довжина біля 2 метрів, і висота між

116 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U029

117 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K606, K607

118 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K606

119 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

120 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U029

121 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102,

поличками 50-60 см. І в цих нішах, яких було десь 7-8 до самої стелі ми спали. Було дуже холодно»¹²².

Більшість затриманих змушували працювати. Здебільшого робота полягала в пакуванні та перенесенні провізії, а також у більш принизливих завданнях, як, наприклад, прибирання особистих приміщень і речей бойовиків¹²³. Також змушували розвантажувати так звані «гуманітарні конвої» Російської Федерації, що перевозили снаряди для артилерії та інше озброєння¹²⁴. Полонені свідчать, що під час роботи бачили комбатантів у російській військовій формі з написами «Реактивна артилерія Російської Федерації»¹²⁵. Полонені копали могили як для загиблих, так і для себе¹²⁶. Особливу увагу при відборі людей для так званої «робочки» звертали на віросповідання – полонених-католиків, яких розпізнавали по тому, що ті не носили натільних хрестиків, відправляли на «штрафбат», а сам відбір здійснювали священики¹²⁷.

«Одного разу, коли приїжджав російський «гумконвой», нас вирядили його розвантажувати. Пара вантажівок були з їжею та різноманітними речами. А решта вантажівок — забиті снарядами для РСЗО Град і для іншої техніки»¹²⁸.

Усі полонені зазнавали інтенсивних допитів, під час яких їх жорстоко били¹²⁹. Допитуючи цивільних, намагалися знайти докази того, що вони шпигуни, шукали також докази проукраїнської позиції¹³⁰. У той час комбатантів-офіцерів, снайперів і кулеметників допитували найбільше¹³¹.

«Того ж дня мене знову допитували. В них були підозри, що я снайпер. Годині о 20-й чи 21-й вечора прийшов чоловік із позивним «Москва» з іншим чоловіком невисокого зросту з сережкою у

122 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1104

123 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 11028, A1101, A1100, K607, K739. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U017, 001U002, 001U016, 001U02, 001U029

124 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

125 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102

126 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U027

127 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103, K607

128 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

129 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K607, A1107

130 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1100

131 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U027, 110

вусі, років 45-ти. Вони перевели мене в приміщення без вікон. Там уже був сепаратист із позивним «Танк». Мене почали бити. Били металопластиковою трубою по голові, руках, спині, ногах. Також заходив чоловік із позивним «Алмаз» (він був з Уралу) і вимагав мене зізнатися в тому, що я снайпер. Приставив пістолет біля моєї голови та вистрілив. Пістолет був заряджений¹³²».

«У сусідній камері тримали цивільного з проукраїнською позицією. Він був дуже сильно побитий, на ньому живого місця не було і я не знаю нічого про його подальшу долю. Щодо солдатів, то з розвідниками «працювали» довше і більше, тортури тривали протягом місяця-двох»¹³³.

Однією з основних цілей допитів було отримати інформацію про позиції українських військових. Також полонені комбатанти свідчать про постійні спроби переконати їх перейти на бік бойовиків так званої ДНР, що супроводжувалися як обіцянками грошей, так і погрозами¹³⁴.

«Далі були щоденні допити, на яких нас намагалися завербувати. Пропонували перевезти сім'ю, пропонували посади в молодих республіках. Погрожували, що якщо ми не перейдемо на їхній бік, нас розстріляють. На першому допиті мені сказали, що в них бардак і тому їм потрібні кадрові офіцери».¹³⁵

Цивільним заручникам не надавалося право на судове розслідування. Рішення про утримання в підвалі протягом певного часу приймали з огляду на підозри «слідства» про те, що цивільний може бути шпигуном або ж здійснювати «антидержавну» діяльність на території самопроголошеної ДНР¹³⁶.

Всі ув'язнені повідомляють, що серед найбільш травматичних і принизливих переживань під час позбавлення волі були паради полонених у центрі Донецька 24 серпня 2014 року¹³⁷ і 22 січня 2015 року¹³⁸. За парадом, що наслідував парад військовополонених у Німеччині 1945 року, спостерігав один із лідерів збройних

132 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649

133 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U012

134 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605, K604, K608, 1102. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

135 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U013

136 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K611

137 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605, K604, K607, K608, K608-2

138 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649, A1097, K1106, K624

формувань, Захарченко. Цей захід осудили ООН та Human Rights Watch як порушення гуманітарного права та ймовірний воєнний злочин.

5.6. ПАРАД 24 СЕРПНЯ 2014 РОКУ

24 серпня 2014 на площі Леніна в Донецьку відбувся «антифашистський мітинг»¹³⁹, де виступив «державний діяч» так званої ДНР Мирослав Руденко, який, зокрема, подякував друзям із Росії за допомогу¹⁴⁰ у проведенні референдуму та отриманні військових переваг. Також виступили так званий голова парламенту «Новоросії», колишній народний депутат Верховної Ради України, Олег Царьов¹⁴¹, і «Голова кабінету міністрів» так званої ДНР, «очільник збройних сил ДНР» Олександр Захарченко¹⁴², які повідомили про початок контрнаступу, оточення ЗСУ в районі Амвросіївки та наголосили, що цей парад військовополонених влаштовано замість параду на честь дня Незалежності України.

«Парад ганьби» тривав не менше 8 хвилин. За цей час 54 полонених, згуртовані по троє у 18 рядів¹⁴³, під охороною людей у камуфляжі, озброєних автоматами зі штик-ножами та з собаками, пройшли вулицею Артема. Глядачі проклинали полонених, паплюжили їх, жбурлялися яйцями.

На одному з записів¹⁴⁴ добре видно, що в колоні йдуть люди з ознаками поранень: 4-й ряд — чоловік із перебинтованою рукою¹⁴⁵, 8-й та 11-й ряд — із перебинтованою головою¹⁴⁶, а у 18-му ряду, останні, йдуть троє чоловіків зі зв'язаними руками, в одязі, схожому на медичну форму.

Цитата: «В нас кидалися, як я це називаю «набором для піци»: кидали борошно запаковане, що, потрапивши в когось із наших, розірвалося хмарою, кидали яйця, томати, раз у когось прилетіла відкрита скляна пляшка з водою. Під кінець один із цивільних прорвався через охорону й ударив одного з нас кастетом під праву нирку (потім він ходив дні три в туалет кров'ю)»¹⁴⁷.

139 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1 (з 00.44), а також свідчення потерпілих: 001U017, K604

140 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1. База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1(01.21 та 02.22)

141 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1 (02.44)

142 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1 (06.09)

143 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°1 (01.40 — 02.14). База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°2 (00.28 — 00.56)

144 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°2

145 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°2 (00.37)

146 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°2 (00.41 та 00.45)

147 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U017

«Ми рухалися прямо приблизно кілометр. Навколо нас був натовп дуже агресивних людей. Якби не було конвою, ми б не вибралися звідти живі. Я був дуже пригнічений, майже не піднімав голову, бо боявся, що в неї щось прилетить»¹⁴⁸.

Конвой загалом перешкоджав проявам фізичної агресії й не підпускав натовп до колони. На деяких відео¹⁴⁹ видно, що вслід за полоненими їдуть поливальні машини, ймовірно, аналогічно до сценарію маршу військовополонених німців у Москві 1944-го року.

Маршрут пролягав вулицею Артема десь від будинку №72 до площі Леніна, до перехрестя з проспектом Гурова і далі цим проспектом до будинку №27¹⁵⁰. З цього місця військовополонених вивезли двома автобусами: синім фургоном без вікон 057-95 EB¹⁵¹ та білим ПАЗ із номером АН 8625 IC¹⁵².

«24 серпня 2014 року нас розбудили близько 4 години ранку (час нам назвали конвоїри). Відвели в їдальню і вперше та востаннє нормально нагодували: перше, друге, компот, хліб. Після того нас повантажили в автобуси та відвезли в якесь місце, де ми провели кілька годин. Нам дали води і ми навіть отримали можливість поспати. Після цього нас повели на парад. Людей навколо було дуже багато. Вони на нас кричали, обвинувачували в чомусь, ображали. У нас кидали якісь предмети, але я майже не піднімав голови. Коли ж підняв, то мені в око влучило яйце. У мене було відчуття, що якби не охорона, нас би всіх розірвали. Після параду ми були дуже пригнічені. Я довго не міг відійти. Через день чи два після параду нам дали навіть змогу подзвонити додому і сказати, що ми живі»¹⁵³.

5.7. ПАРАД 22 СІЧНЯ 2015 РОКУ

22 січня 2015 року, в День Соборності України, представники так званої ДНР улаштували «парад ганьби» для полонених комбатантів ЗСУ, які утримували позиції у

148 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K604

149 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°2 (з 02.53). База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°6 (з 01.06)

150 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°3 (00.04 та 01.28)

151 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°4 (01.15)

152 База відео Truth Hounds: ND23-24_08_14 N°4 (01.35)

153 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K608-2

ДАП — Донецькому аеропорту ім. С.Прокоф'єва¹⁵⁴.

Згідно зі звітом СММ ОБСЄ¹⁵⁵, близько 9-ї ранку представники моніторингової групи прибули на автобусну зупинку «Завод Донгірмаш» (місцева назва району Боссе, Басе), на вул. Купріна, 42 у Донецьку (територія, підконтрольна так званій ДНР), щоб зафіксувати ранковий обстріл, внаслідок якого загинули восьмеро осіб і тринадцятеро дістали поранення. Бойовики так званої ДНР обвинуватили в цьому обстрілі ЗСУ.

Близько 10-ї ранку¹⁵⁶ полоненого полковника Кузьмініх Олега Володимировича¹⁵⁷ у кайданках, під конвоєм із дев'ятьохосіб, привезли на зупинку «Завод Донгірмаш» і вивели до натовпу, де вже були журналісти російських каналів «Первый канал» та «Россия». Люди з натовпу погрожували «розірвати» його, проклинали, били. Охоронці їм не перешкождали. Приблизно через 2-і хвилини полоненого посадили в зелений джип Тойота з російськими номерами тЗ10тс 96 регіон (Свердловська область, РФ)¹⁵⁸.

Орієнтовно в цей же час групу з 18-ти військовополонених(переважно з узятих у полон 20 та 21 січня «кіборгів») повезли на військовій вантажівці без номерів завантажити 8 трупів із тілами загиблих бійців ЗСУ¹⁵⁹.

На місці передачі тіл загиблих перед численними відеокамерами Захарченко вивів жінку, яку представив як матір полоненого, та чоловіка з ковінкою, і виголосив промову, після якої передав документи загиблих і бойовий прапор полковнику Генштабу ЗСУ Михайлу Юрійовичу Щербині¹⁶⁰.

«22 січня 2015-го мене забрали близько 9-00 ранку і повели вантажити тіла загиблих (8 трупів військовослужбовців ЗСУ, які загинули 20-21 січня). Приблизно об 11-00 вивели на «парад» полонених в Донецьку. Нас було більше двадцяти військовополонених. У нас кидали з натовпу яйця, конвоїри пускали цивільних із натовпу, і ті били нас руками, ногами, ціпком. Близько 15-00 нас привезли назад у СБУ»¹⁶¹.

154 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K649, A1097, K1106, K624

155 “Оперативний звіт Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ) від 22 січня 2015 року: обстріли на вул. Купріна в Донецьку”. Режим доступу:<http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/136021>

156 База відео Truth Hounds: ND23-22_01_15 №1 (01.16) та ND23-22_01_15 №2 (00.35)

157 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1110

158 База відео Truth Hounds: ND23-22_01_15 №3(19.24) та ND23-22_01_15 №1 (01.19)

159 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K1106

160 “Полковник ЗСУ розповів, як Захарченко його пальцем у груди тицяв”. Режим доступу:<https://www.radiosvoboda.org/a/27108817.html>

161 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K1106

Точну кількість охоронців та точну послідовність подій неможливо встановити за наявними відеозаписами та свідченнями, тому локації подано в послідовності, зазначеній Захарченком під час передачі тіл: вул.Куйбишева, 227-216-а — Площа Бакінських Комісарів — вул.Купріна, 42.

Як свідчать відеозаписи, групу полонених¹⁶² провели вулицею Куйбишева, приблизно від будинку №227 до будинку №216-а, далі відвели до вантажівки, де Захарченко заявив: «Ви навіть не уявляєте, потрапили де ви опинилися і що ми можемо з вами зробити»¹⁶³. На Площі Бакінських Комісарів Захарченко наказав провести полонених по колу. Далі їх відвезли на обстріляну зупинку, де змусили стати на коліна. Люди з натовпу кидались на колону, жбурляли яйця та крупу¹⁶⁴.

Полонені свідчать, що їх возили протягом 3-4 годин, а потім повернули назад, у приміщення архіву обласного СБУ в Донецьку на вул. Щорса.

«Зранку нас усіх підняли, вивели на вулицю, завантажили в Урал і повезли. Возили в три місця: район Боссе, на зупинку розбиту снарядом та на якусь алею. Нас водили, щоб показати, як українські війська стріляють у мирних жителів і руйнують місто. Нас змушували ставати на коліна, навколо нас була преса, ходили місцеві. Місцеві кричали на нас, принижували, кидали в нас яйця, каміння, всіляке сміття. Коли мені влучали в ноги, то було дуже боляче, бо в ноги я був поранений. Також мені через поранення було дуже боляче ходити. Загалом нас водили 3-4 години»¹⁶⁵

Всі полонені, яких змусили брати участь в «параді» розповідають, що були глибоко травмовані цим досвідом і це призвело до виникнення симптомів посттравматичного стресового розладу, таких як тривога і безсоння¹⁶⁶.

162 База відео Truth Hounds: ND23-22_01_15 №4

163 База відео Truth Hounds: ND23-22_01_15 №5 (07:14)

164 База відео Truth Hounds: ND23-22_01_15 №3 (15:45)

165 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K624

166 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K605, K604, K608, K607, K608-2, K649, A1097, K1106, K624

6. СВІДЧЕННЯ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ ПІД ЧАС ПОЛОНУ В СБУ

Аналіз свідчень потерпілих, опитаних документаторами, дозволяє припустити, що в управлінських структурах в Донецьку загалом і в колишньому приміщенні СБУ на вулиці Щорса, 62, зокрема, було задіяно представників російських армійських формувань та спецслужб.

За свідченнями потерпілих, на території комплексу СБУ перебувала техніка, якої не було на озброєнні ЗСУ і опинитися там вона могла лише з території РФ. Це «машина зв'язку на гусеничній базі МТЛБУ»¹⁶⁷, «військові броньовані КАМАЗи з кабіною із суцільним лобовим склом»¹⁶⁸, а також зафіксовані інші факти допомоги ЗС РФ комбатантам так званої ДНР.

Окремі свідки надають інформацію про перебування військових ЗС РФ на території колишньої будівлі СБУ в Донецьку:

«Був випадок, що з нами утримували бойовика російського спецназу, бо він когось дуже сильно побив і за це його посадили в камеру»¹⁶⁹.

Також потерпілі свідчать про «активну роботу» в приміщенні СБУ представників «Чеченських вовків», які тортували та вбивали полонених. За словами одного з потерпілих, його вивезли за межі приміщення СБУ, де не можна було застосовувати «сильних» тортур та влаштували одне з найжорстокіших побиттів:

«Одне з найсильніших побиттів відбулося при чеченцях. Вони вивезли мене на окраїну міста. Зі мною були ще двоє солдатів ЗСУ. На жаль, мені не вдалося з ними познайомитися. Після тортур у них були відрізані язики, а там куди ми приїхали – їм відрізали голови. Торттури застосовували «Чеченські вовки». На прикладі солдатів ЗСУ вони хотіли показати, що станеться зі мною, «якщо я не почну говорити»¹⁷⁰.

Наявні докази перебування полонених і затриманих на території колишнього донецького СБУ свідчать про те, що затримання й жорстоке поводження було

167 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

168 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U017

169 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K743

170 Свідчення потерпілих, база даних УГСПЛ: 001U012

організоване, відбувалось згідно з наказами і контролювалося на найвищому рівні в так званій ДНР.

Крім того, діяльність у колишньому приміщенні СБУ в Донецьку координували з російськими спецслужбами, вводячи «наглядачів» із Росії. Йдеться про активне втручання Росії в акти затримання, її участь у негуманному поводженні й у катуваннях полонених та заручників усередині об'єкту. Це можуть підтверджувати свідчення потерпілих, надані документаторам Truth Hounds та УГСПЛ:

- » Володимир Іванович Керч, один із керівників приміщення СБУ в Донецьку, хвалився, що їхав до нас із Ростова і ніяких патрулів, прикордонників на кордоні з Україною не було. Нам же він говорив, мовляв, нащо ми все це починали, «у вас же і так є президент – Янукович»¹⁷¹
- » Під час спроби обміняти одного з цивільних полонених, який виявився «не таким цінним» для членів озброєних формувань так званої ДНР, вони намагалися передати його працівникам ФСБ. Проте у них не вийшло, про що вони самі йому повідомили: «ФСБ не хоче тебе брати, сидітимеш і далі у нас»¹⁷².
- » Комбатант «Сімнадцятий», який також керував тортурами в ІВС міста Сніжне, сам розповідав потерпілим, що приїхав із Росії для наведення порядку в Україні. Він же вдавався до тортур та нелюдського поводження з полоненими в донецькому СБУ.¹⁷³
- » На деяких допитах були присутні росіяни, які брали активну участь у випитуванні інформації. Переважно потерпілі ідентифікували росіян за особливостями їхньої вимови, одягом та виправкою, часто громадяни РФ самі вказували на те, звідки вони та називали свої звання, найчастіше полковники і підполковники¹⁷⁴. Їх також видавало незнання локації: «Я на допиті називав міста, а той чоловік весь час перепитував назви: було очевидно, що він не тутешній»¹⁷⁵. Росіяни, яких потерпілі називали «куратори», віддавали накази бити полонених під час допитів¹⁷⁶.

171 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K1099

172 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: K611

173 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U025, 001U009, 001U024,

174 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U023, 001U016. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: A1104, K743

175 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U023

176 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

7. СВІДЧЕННЯ ЩОДО ПРИСУТНОСТІ РОСІЙСЬКИХ АРМІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Значна група українських військових, яких утримували в приміщеннях колишнього Управління обласного СБУ м. Донецька, потрапили в полон на території Донецької області в серпні 2014 року внаслідок військових дій, у яких, за свідченнями опитаних, брали участь російські армійські підрозділи. Опитані¹⁷⁷ ідентифікують людей, які їх брали в полон, саме як представників російської регулярної армії. 29 серпня 2014 року під час бою в районі села Червоносільське Амвросіївського району бійці батальйону «Донбас» узяли в полон чотирьох комбатантів, які на камеру¹⁷⁸ назвали свої підрозділи армії РФ: двоє з ВЧ 54096 (6-а окрема танкова бригада ЗС РФ, 20-а армія, Західний військовий округ), і двоє з ВЧ 73612 (31-а окрема десантно-штурмова бригада, м.Ульянівськ). Опитані комбатанти свідчать, що вони знаходили в полонених посвідчення Псковської дивізії ВДВ РФ¹⁷⁹. 30 серпня цих полонених було звільнено в обмін на допомогу важкопораненим українським комбатантам, що їй пообіцяв російський представник із позивним «Лис», який був у російській формі без шевронів¹⁸⁰.

Цитата: Російськими військовими командував «Лис», він переконував, що нас не будуть передавати представникам ДНР, а обіцяли вивезти в Росію й там передати Червоному Хресту¹⁸¹.

Коли комбатанти ЗСУ потрапляли в полон у різних місцевостях Донецької області, представники супротивної сторони теж представлялися військовими РФ. 24 серпня 2014-го в районі Ольгинки, що у Волноваському районі, українські військові після бою полону опинилися в полоні осіб, які називали себе «миротворцями», представлялися десантниками зведеної роти Псковської дивізії¹⁸². Ввечері того ж дня біля села Новоіванівка Амвросіївського району українські комбатанти спочатку потрапили в засідку, а потім у полон до військових, які назвалися росіянами з псковської 76-ої десантно-штурмової дивізії¹⁸³.

177 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102,1111, 1103, 1105, 001U016. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009, 001U013, 001U024, 001U025, 001U028, 001U029, 001U030, 001U032, 21, 25, 28, 32, 001U005, 001U149, 56, 001U018, 66, 001U004, 001U002, 142, 144, 001U146, 148, 001U149, 155, 165, 167, 001U168, 171, 001U024, 193, 194, 196, 201, 204, 205, 210, 218, 219

178 База відео Truth Hounds: ND-18 N°2

179 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U002

180 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016, 001U028, 001U029

181 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U029

182 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U025

183 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U009Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:1105

Того ж дня в сусідньому Старобешівському районі на блокпосту №5 БТрО 39 на дорозі між Осиковим та Моспиним близько сорока¹⁸⁴ військових ЗСУ взяли в полон озброєні люди, які не приховували, що є контрактниками російської армії, «псковськими десантниками»¹⁸⁵, звертались один до одного на ім'я або за географічною назвою, як-то: «Тула», «Москва», «Кострома».¹⁸⁶

Цитата: *Один їхній старшина сказав: «Мы братья-славяне, пришли сюда против вас, фашистов, воевать за веру православную»*¹⁸⁷.

Опитані відзначають чітку російську вимову¹⁸⁸ комбатантів без розпізнавальних знаків, також вказують на непоодинокую присутність серед особового складу осіб із вираженими східними рисами¹⁸⁹, порівнюючи їх із бурятами¹⁹⁰, а також «кавказців»¹⁹¹, які представлялися чеченцями, осетинами. Крім того, ці комбатанти хвалилися перед полоненими своїми заробітними платами в рублях, еквівалентних 10 000 грн на той момент¹⁹².

У переважній більшості задокументованих свідчень українських комбатантів, супротивник не мав шевронів, розпізнавальних знаків на одязі та номерів на військовій техніці.

За описами комбатантів ЗСУ з блокпосту №5 БТрО 39 особовий склад ворожої колони був вдягнутий у форму «горка», всі бійці мали пов'язки з білої тканини на ліктях і на колінах¹⁹³. Ідентичний спосіб розрізнення бійців без розпізнавальних знаків за допомогою шматків білої тканини, пов'язаної на погонах, на руках, ногах фігурує в кількох інших задокументованих епізодах¹⁹⁴. Українські комбатанти ЗСУ також описують російський темно-зелений піксельний камуфляж¹⁹⁵ як один із видів польової форми осіб, які брали їх в полон. Одному з українських полонених комбатантів група військових без розпізнавальних знаків у камуфляжі різного зразка

184 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U002

185 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U032

186 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U032

187 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103

188 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U023, 28, 001U149

189 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 148

190 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U005, 001U018

191 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 118

192 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U027

193 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

194 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U001, 001U016, 001U013, 25, 29. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111, 1105

195 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1111. Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U017, 210

зізналася що їх перевдягнули у різний камуфляж ще перед тим, як вони зайшли на територію України¹⁹⁶.

Цитата: «Чечени змусили мене зняти мою форму «жаба» українського виробництва (штани та кітель), зняли черевики, забрали панаму. Натомість дали кітель та штани, вже трохи подерті, – це був російський піксель регулярної армії РФ з підшивкою солдатською на комірі, зробленою вручну, на два розміри менший за мій розмір»¹⁹⁷.

Українські комбатанти свідчать про наявність у супротивника різноманітної важкої військової техніки¹⁹⁸. Зокрема, в колоні, що оточила українських комбатантів на блокпосту №5 БТрО 39, нараховувалося до 20 БМД, одна батарея з близько 12-ма самохідними артилерійськими установками 2С-9 «Нона», і одна батарея налічувала до 10 штук 122мм гаубиць Д30¹⁹⁹, тентовані КАМАЗи – приблизно 50 одиниць²⁰⁰. На всій тій техніці, крім білих кіл до 30 см в діаметрі, інших спеціальних розпізнавальних знаків не було.

Таке маркування військової техніки з нанесенням на неї білих кіл²⁰¹, із зафарбованими чорною або зеленою фарбами номерами та білими прапорцями на антенах радіостанцій техніки²⁰², фігурує також в епізоді під час бою під селом Червоносільке, де українським комбатантам вдалося вивезти з ладу два ворожих танки модифікації Т-72 БЗ²⁰³, що перебувають на озброєнні армії РФ, проте не перебувають і не перебували на озброєнні ЗСУ²⁰⁴.

Українські комбатанти стверджують, що вони потрапляли в полон саме до професійних військових, вказуючи, що в діях, у тому, як підлеглі виконують накази командирів видно чітко підпорядкування, армійська виправка²⁰⁵.

Цитата: За старшого в них був комбат російської армії, який перевіrivши наші документи, наказав розвернути «трубу» –

196 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U146

197 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U017

198 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 21, 25, 28, 29, 32, 001U149, 66, 142

199 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

200 Свідчення потерпілих база даних TruthHounds: 1102, 1103

201 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 142, 165

202 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016, 001U029

203 База відео Truth Hounds: ND-18 №1(09:41-11:45)

204 “Игра в прятки, или Как опознать танк Т-72БЗ”. Режим доступу: <https://ru.bellingcat.com/materialy/putevoditeli/2016/11/21/tankspotting-ru/>

205 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 25. Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

радіостанцію супутникового зв'язку, по якій він доповів про взяття в полон українських розвідників²⁰⁶.

У своїх свідченнях полонені ЗСУ, особливо представники офіцерського корпусу, повідомляють, що їх допитували ще на місці взяття в полон²⁰⁷. Зафіксовано факти застосування фізичної сили з прямими погрозами.²⁰⁸ Під час допиту військовослужбовця ЗСУ в районі взяття його в полон поблизу смт Войковський, Амвросіївського району один із представників російської армії, намагаючись дізнатися про розташування українських сил у районі певного населеного пункту, почав погрожувати розстрілом. Діставши пістолет, вистріляв із нього обойму поряд з полоненим на рівні голови, а також двічі вдарив його по голові рукою²⁰⁹.

Цитата: Сам чорнявий, 170 см зріст, витягнуте обличчя, на шевроні зображено вовка чи лисицю²¹⁰.

Військові, яких свідки ідентифікували як представників російських збройних формувань, використовували працю полонених під час облаштування своїх позицій. На одній із панівних висот біля водосховища в районі населеного пункту Новий Світ, полонених військових ЗСУ залучали рити траншеї, окопи²¹¹. Це відбувалося під прицілом автоматів²¹². Групу військовослужбовців із блокпоста №5 тримали на розпеченому асфальті три години під пекучим сонцем, наказавши перед тим зняти одяг до голого торса та лягти вниз обличчям на дорогу²¹³.

Задokumentовано факти обмеженого доступу до мінімальних потреб у воді, їжі²¹⁴. У кількох свідченнях українські комбатанти згадують, як їм на трьох-чотирьох людей надавали один армійський сухпайок, запакований у піксельну упаковку з маркуванням РФ²¹⁵.

Цитата: Він, коли ввечері їв свій сухпайок російський армійський із маркуванням, сказав мені «Вы, украинцы, любите шпик»,

206 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

207 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111, 1102

208 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds:1102, 1105 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ:001U017, 144, 48

209 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

210 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

211 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111, 1102, 1103

212 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103

213 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1103, 1102

214 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1102, 1103,

215 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016, 193

вказуючи на шпик у його сухпайку, і дав мені його скуштувати, попробувати кабачкову ікру теж дав²¹⁶.

Опиняючись у полоні, важкопоранені комбатани ЗСУ не завжди отримували медичну допомогу²¹⁷. Полонені бійці батальйону «Донбас» від місця бою під Червоносільським кілька кілометрів тягнули на собі в пішому порядку своїх поранених до пункту ночівлі. Там доводилося вночі обігрівати на голій землі поранених своїми тілами: двоє лягали з боків, один зверху, і так намагалися їх зігріти²¹⁸. Важкопоранених бійців батальйону «Донбас», поклавши у вантажівки, теж привезли в польовий табір, де тримали решту полонених²¹⁹. Полонені свідчать, що росіяни ігнорували прохання вколоти знеболювальні важкопораненим, щоб стишити їх страшні крики, які всю ніч лунали з вантажівки²²⁰.

Цитата: Це були контрактники зі Пскова, Поволжя, Оренбурга. Вони казали, що нам, тобто українським бійцям, простіше, бо українці мають можливість ховати своїх побратимів, а росіяни позбавлені такої можливості: вони кидають трупи в посадках²²¹.

Росіяни передавали українських полонених представникам так званої ДНР відразу на території України²²² або ж попередньо вивозили на територію Росії, поверталися в Україну і вже на шляху до м. Сніжне передавали представникам так званої ДНР²²³.

Цитата: Поїхали і завезли за кордон до Росії, як самі охоронці казали, «заленточку». Вони говорили, щораніше було безпечніше, а зараз можна і під обстріл потрапити. В якомусь полі нас висадили, і я побачив за 1-1,5 км від нашого місця перебування залпи з «Градів» або «Ураганів». Нам тоді очі зав'язали – тобто надягнули пластикові пакети на голови, і в інший вантажний автомобіль загрузили. В тій машині під час руху били прикладами в голову, люди матюкалися й принижували нас. Це вже були інші охоронці²²⁴

216 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

217 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

218 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

219 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 193

220 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

221 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U028

222 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U002, 001U016

223 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 185

224 Свідчення потерпілих база даних Truth Hounds: 1111

З деяких розмов представників російської армії з українськими комбатантами можна відтворити, як вони опинилися на території України²²⁵. Солдати, які представилися псковськими десантниками, розповідали українським комбатантам, яких перед тим узяли в полон неподалік смт Ольгинка, Волноваського району, що спочатку були в Криму, звідки їх вивели через Керч на територію Росії, а вже 22 серпня 2014 року — на україно-російському кордоні в районі КПП «Маринівка», де перейшли кордон, і 23 серпня почали розгортати свої бойові порядки військової техніки (БМД, танки, САУ)²²⁶. З іншого свідчення російські десантники, які в результаті бою біля селища Дзеркальне, Авросіївського району полонили бійців ЗСУ, зізнавалися, що мають досвід війни в Грузії²²⁷.

Російські солдати, яких батальйон «Донбас» узяв у полон під Червоносільським, описали свій маршрут на війну. За задокументованими свідченнями, ще з 23 серпня вони чекали в районі траси Т0507 на південний схід від Многопілля виходу української колони з Іловайська, яку, щойно вона з'явилася за кілька днів, почали обстрілювати прямою наводкою²²⁸. Раніше вони перебували близько місяця в Ростові, куди прибули зі своїх частин начебто для того, щоб їхати на навчання. Вже в Ростов надійшла команда висуватися, і пересувалися вони тільки вночі, вдень перебували в «зеленках» — лісопосадках.

Цитата: За їхніми словами, вони навіть не знали, що перебувають на території України; їх повідомляли, начебто українська армія прорвала кордон і рухається в напрямку Уралу²²⁹.

225 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U025, 001U030, 001U002

226 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U025

227 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U030

228 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U002

229 Свідчення потерпілих база даних УГСПЛ: 001U016

8. ОСОБИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ПРИТЯГНУТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відомі ймовірні відповідальні від ЗС РФ за окремі міжнародні злочини, скоєні у вказаний у звіті період:

- » Генерал армії РФ **Шойгу Сергій Кужугетович**.
- » Генерал-полковник **Сидоров Анатолій Олексійович** – командувач військами Західного воєнного округу до листопада 2015 року
- » Генерал-майор **Олексій Наумець** – Командир 76-ї гвардійської Чернігівської Червоного Прапора десантно-штурмової дивізії (Псковська дивізія) з 2013 року.
- » Генерал-майор **Анашкін Геннадій Володимирович** – командувач 31-ої гвардійської окремої десантно-штурмової бригади до серпня 2014. Після серпня 2014 – заступник командувача Загальновійськової армії Південного воєнного округу РФ.

Ідентифіковані особи – ймовірні громадяни РФ, відповідальні за скоєння воєнних злочинів на території так званої ДНР:

- » Сергій Жук із позивним Москва (відповідно до свідчень, імовірний громадянин Росії)
- » Володимир Іванович Керч

Ідентифіковані особи з числа комбатантів так званої ДНР, відповідальні за скоєння воєнних злочинів на території так званої ДНР:

- » Зайцев Віктор (імовірно Васильович) – керівник підвалу в приміщенні СБУ міста Донецьк
- » Олександр Захарченко
- » Денис Пушилін
- » Арсен Павлов «Моторола» (помер 16 жовтня 2016)
- » Михайло Толстих (помер 8 лютого 2017)
- » Безлер Ігор Миколайович

Комбатанти так званої ДНР та громадяни Росії, свідчення про їхню причетність до

скоєння міжнародних злочинів існують, проте ідентифікація потребує ширшого розслідування:

- » Комбатант із позивним Сімнадцятий, який сам зізнався полоненим, що він громадянин Російської Федерації й прибув, щоб наводити порядок.
- » Російський офіцер із позивним «ОбЗ», який сам зізнався, що він російський офіцер.
- » Чоловік із позивним «Сталін», який, за його ж словами, раніше служив у російській розвідці, а потім добровільно поїхав воювати в Україну.
- » Бойовики з позивними «Кент», «Багіра». Бойовики з позивними «Давід» та «Зомбі» (ймовірно колишні працівники МВС України). Бойовик із позивним «Охотнік», «Доллар» (ім'я Роман), «Танк», начальник антидиверсійної групи або ж спецназу так званої ДНР «Монгол», Вікторія Астахова (або Астаф'єва) з позивним «Нора», «Адреналін», «Батон», «Копйю», «Пелікан».

10. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Спираючись на аналіз 138-ми інтерв'ю, взятих під час польових місій впродовж 2014-2017, а також, аналізуючи дані з відкритих джерел, автори звіту дійшли таких висновків:

- » До полонених комбатантів і цивільного населення в місцях несвободи на території, контрольованій так званою ДНР застосовувалися тортури та жорстке поводження
- » Наявні дані щодо випадків сексуального насильства щонайменше на двох локаціях
- » У збройному конфлікті беруть участь представники російських армійських формувань, про що можна стверджувати, спираючись на власні зізнання тих військових, з огляду на види техніки, що вони використовують, елементи спецодягу, їхню вимову, погане знання місцевості
- » Наявні численні свідчення про неналежне поводження з полоненими представників російських збройних формувань і представників так званої ДНР. Полонених примушували працювати, не надавали належної медичної допомоги, принижували, били і вдавалися до тортур

Спираючись на міжнародне гуманітарне право та міжнародне кримінальне право, ми маємо достатньо підстав вважати, що було скоєно такі воєнні злочини:

- » тортури або нелюдське поводження 8(2)(a)(ii) або 8(2)(c)(i)
- » зазіхання на людську гідність, зокрема, образливе і принизливе поводження 8(2)(b)(xxi)б або 8(2)(c)(ii)
- » зґвалтування 8(2)(b)(xxii)-1б або 8(2)(e)(vi)-1
- » умисне заподіяння сильних страждань, серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю 8(2)(a)(iii)б або 8(2)(c)(i)

Автори звіту переконані, що задля відновлення миру, безпеки та справедливості необхідно провести повне та детальне розслідування подій, описаних у цьому звіті, та притягнути винних за скоєння міжнародних злочинів до відповідальності у незалежному та об'єктивному судовому процесі, який би гарантував повну повагу до незалежного судочинства.

З огляду на зібрані докази, рекомендуємо:

Міжнародному кримінальному суду

- » розпочати розслідування наведених фактів з метою притягнення до відповідальності осіб, які скоїли міжнародні злочини

Уряду України

- » сприяти подальшому документуванню та розслідуванню міжнародних злочинів, вчинених у контексті збройного конфлікту на Східній Україні
- » створити належні умови для роботи громадських документаторів і правозахисників, вводячи лише пропорційні до небезпеки обмеження
- » сприяти розслідуванню й доведенню до судового розгляду злочинів, скоєних у контексті конфлікту на Східній Україні, забезпечуючи, зокрема, належний розгляд таких справ у національних судах за статтями, що стосуються воєнних злочинів

Уряду Російської Федерації

- » Застосувати всі можливі важелі, щоб сприяти дотриманню міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права сторонами конфлікту на Східній Україні, включаючи недержавні угруповання

